o variantă scrisă extinsă, bine structurată, magistral prezentată și avizată de către chiar profesorul lor.

Tuturor capitolelor li s-au dat titluri (titlurile date de editori și nu de autor sînt marcate prin paranteze pătrate).

Ca puncte de interes, cartea mai cuprinde și cîteva mostre de material manuscris care a stat la dispoziția editorilor: fotocopii a șapte dintre caietele consultate. De asemenea, apar cîteva hărți reproduse după cursurile studenților și după manuscrisul autograf.

La finalul cărții au fost adăugate și doi indici – unul de nume și altul de cuvinte – cu elementele ordonate după principiul alfabetic. Indicele de cuvinte mai cu seamă este extrem de util pentru orientarea lectorului într-un material atît de amplu.

Cartea reprezintă, e adevărat, o formă prescurtată a *Originii romînilor*, însă comentariile pe care editorii le fac în diverse puncte o detașează de forma *in extenso*. Volumul *Istoria limbii române* nu mai este în felul acesta contribuția singulară a lui Philippide, ci poartă și amprenta (extrem de valoroasă) a editorilor săi. (Roxana VIERU)

Eugen Pavel, *Arheologia textului*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2012, 210 p.
Cercetător atent și competent al vechiului scris românesc, Eugen Pavel face parte din galeria specialiștilor care au avut contribuții însemnate la dezvoltarea studiilor naționale de filologie, prin realizarea și coordonarea unor ediții exemplare ale unor monumente de limbă și de cultură reprezentative pentru luminatul veac al activității cărturarilor din Școala Ardeleană. Menționînd lucrări de referință precum ediția jubiliară a *Bibliei de la Blaj (1975)* sau cea mai bună ediție a operei lui Ion Budai-Deleanu - realizări premiate, în anii 2000, respectiv 2012, de Academia Română -, nu facem decît să punem în evidență seriozitatea și conștiința profesională cu care filologul clujean, om de echipă și de travaliu intelectual, a înțeles să își desfășoarea activitatea pusă în slujba literelor românești. Schița ar fi, totuși, incompletă, dacă am lăsa să se înțeleagă că reputatul învățat pasionat de istoria vechilor cărți românești s-a angajat doar în lucrul laborios de restaurare a edificiilor trecutului, pentru că, în cazul lui Eugen Pavel, filologul conviețuiește rodnic cu lingvistul și cu istoricul literar. Mărturiile acestei fericite simbioze sînt volumele de toponimie (*Tezaurul toponimic al României. Transilvania. Județul Sălaj*, 2006) și de onomastică (*Ion Pătruț, Studii de onomastică românească*, 2005), în întocmirea cărora lingvistul s-a angajat, și restuirile (*Nicolae Drăganu, Istoria literaturii române din Transilvania de la origini pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, 2003) pe care istoricul literar le-a realizat. Dacă adăugăm că, în calitate de director al Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Eugen Pavel a reîmprospătat spiritul elitist al revistei „Dacoromania”, cartea de vizită a școlii filologice clujene, nu ne rămîne decît să constatăm că autorul unor scrieri precum *Între filologie și bibliofilie* (2007) sau *Arheologia textului* (2012) este, în fond, un merituos continuator al tradiției impuse de „muzeiștii” lui Sextil Pușcariu, dat fiind că profilul intelectual al lingviștilor de la „Muzeul Limbii Române”, alcătuit, în datele sale generale, din trăsături precum conștiinciozitatea, erudiția și pasiunea pentru detaliul semnificativ, se potrivește de minune omului sensibil, discret și devotat care a prefăcut știința de carte în fertil prilej de meditație și descoperire.

Conceput ca un mozaic menit să evidențieze statornicia preocupărilor științifice ale autorului, volumul *Arheologia textului* are o organizare simplă, în două părți, prima secțiune fiind consacrată istoriei cărții, iar cea de-a doua, închinată portretizării unor mari filologi români. Prin această tehnică a „oglinzilor”, unele din tezaurele scrisului românesc vechi și premodern sînt puse „în dialog” cu personalitățile unor dintre exegeți, iar rezultatul acestui

BDD-R11 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

procedeu de expunere ştiinţifică este remarcabil sub mai multe aspecte, detalitate în cele urmează.

Studiile grupate în prima parte a lucrării, denumită „Delimitări textuale", sînt, la o privire atentă, veritabile efigii ale „personalităţii" cărţilor. Perspectiva diacronică din care sunt orientate discursul prezentativ şi cel interpretativ reprezintă firul călăuzitor al istoriilor care alcătuiesc această primă parte a volumului. Într-o cronică prilejuită de apariţia lucrării lui Eugen Pavel, Ion Simuţ[1] a sintetizat cu precizie tehnica de lucru a autorului: „Istoricul literar al medievalităţii este dependent de materialitatea cărţii (localizare, hîrtie, legătură, ornamente, circulaţie, proprietari, păstrare) şi de materialitatea textului (grafia copistului, caractere tipografice, semne grafice, cerneluri, tipar, integritate) pentru a stabili vechime, autenticitate, surse, succesiuni, partenitate, răspîndire, influenţe, context local, regional şi naţional. Critica de text este, în această accepţie, o critică foarte aplicată, foarte concretă a materialităţii textului". Acest tip de demers obiectiv pînă la materialitatea artefactului studiat este, se înţelege, întemeiat pe examinarea critică a ipotezelor filologice şi a detaliilor cultural-istorice pe care se sprijină unele sau altele dintre ipoteze; drept urmare, el poate fi cu îndreptăţire calificat drept o arheologie textuală al cărei rost este de a restaura, pe cît este omeneşte posibil, identitatea şi importanţa cultural-istorică a vestigiului avut în atenţie de specialist. Cu alte cuvinte, aşa cum notează Irina Petraş[2], „întors la manuscris sau la tipăritura originală, filologul desenează chenare noi pentru informaţii pe care le considerăm, grăbit, definitiv catalogate şi aduce îndreptări la fel de suprinzătoare".

Dezvoltat pe fundamentul conceptual al arheologiei textuale, istoricul fiecărei specii de carte bisericească pe care volumul o cuprinde (evangheliar, liturghier, parimiar, biblie, minei) este realizat din unghi filologic, punctîndu-se atributele distinctive ale fiecărei ediţii. Cu o tehnică de prezentare foarte bine stăpînită, autorul notează trăsăturile esenţiale ale speciei sau ale specimenelor ilustrative, iar comentariile judicioase sînt corelate cu judecăţi de valoare raportate la bibliografia de specialitate pe care o putem aprecia, conform indicelui de autori, la cîteva sute de titluri ce ar fi meritat inventariate în finalul lucrării, fie numai şi pentru a pune la dispoziţia cititorului o listă de studii îndelung cercetate şi atent selectate. De cea mai bună calitate ştiinţifică - şi scriem acestea avînd deplina certitudine că şi celelalte expuneri din volum sînt probe ale stilului cărturăresc de înaltă ţinută - se dovedesc expuneri precum sinteza dedicată liturghierului („Liturghierul în cultura românească"[3]) sau studiul aplicat al asemănărilor şi deosebirilor de traducere dintre *Vulgata* lui Petru Pavel Aron (1760-1761), avînd ca sursă Biblia canonică a Papei Clement al VIII-lea, şi *Biblia de la Blaj* (1795), supranumită şi Biblia lui Samuil Micu, monument de limbă avînd ca modele *Biblia de la Bucureşti* (1688) şi ediţia critică a *Septuagintei* realizată de elenistul olandez Lambert Bos[4] („Comentarii pe marginea traducerii *Vulgatei* din 1760-1761"[5]). Spre satisfacţia

[1] „Ce poate aduce nou un vechist ?", Cultura, anul VIII, 2013, nr. 4 (408), 7 februarie, p. 19.
[2] „Despre prospeţimea vechiştilor", România literară, anul XLV, 2013, nr. 11, 15 martie, p. 17.
[3] A se vedea şi Eugen Pavel, „*Liturghierul* în limba română (privire sintetică)", *Limba română*, anul LX, 2001, nr. 1, ianuarie-martie, p. 127-138.
[4] Pentru detalii, v. Eugen Pavel „Un monumet de limbă literară: *Biblia* lui Samuil Micu", în *Biblia de la Blaj 1795*. Ediţie jubiliară, Tipografia Vaticana, Roma, 2000, ediţie disponibilă şi în format electronic la adresa http://www.history-cluj.ro/Biblia/pag4.htm.

BDD-R11 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

cititorului care s-a mai întîlnit cu unele dintre texte în periodicele științifice românești de prestigiu, autorul a avut inspirata idee de a-și aduna contribuțiile într-o lucrare ce pune mai bine în lumină momente și tipare reprezentative pentru evoluția vechiului scris românesc. Studiile închinate cărților bisericești sînt completate cu analize privind unele scrieri cu caracter laic (calendarul, culegerea de cîntece cîmpenești, manuscrisele *Țiganiadei* lui Budai Deleanu), demers menit, probabil, să pună în lumină ideea că, spre finele veacului al XVIII-lea, cultura românească devine terenul de manifestare a unor ample procese de modernizare și laicizare[6].

În cea de-a doua parte a volumului, Eugen Pavel adună cîteva „schițe de potret" ale unor reputați *vechiști* români: Alexandru Lambrior, Grigore Crețu, Moses Gaster, Nicolae Drăganu, Nicolae Iorga, Alexe Procopovici, Mario Roques, Ștefan Ciobanu și Ștefan Pașca. Fondul ideatic peste care sunt trasate tușele individuale ale portretelor este reprezentat de activitatea filologică a cărturarilor menționați. În compoziția stilistică a acestor medalioane „nicidecum encomiastice", ci „capabile să surprindă cât mai exact atât ceea ce a rezistat din teoriile avansate de fiecare, idei care și-au găsit confirmarea în timpurile noastre, cât și ceea ce este perimat" (p. 9) pot fi identificate câteva note comune: sobrietate, sagacitate, scrupulozitate și subtilitate expresivă, tradusă în capacitatea de a suprinde esențialul de a-l transpune în cuvinte potrivite cu statura intelectuală a învățatului portretizat. Formulele de caracterizare devin, adesea, șlefuiri miniaturale care subliniază deprinderea îndelung exersată de a cerceta amănuntele semnificative ce definesc întregul. Lui Alexandru Lambrior (1845-1883), „ideolog" junimist, autorul îi atribuie noblețea de a fi fost creatorul lingvisticii diacronice românești (p. 117). Animată, pe de o parte, de patosul demonstrației, cu efuziuni pamfletare și, pe de altă parte, de spiritul pozitivist și riguros al analizelor aplicate (p. 188), personalitatea romantică a acestui om de știință militant și lucid, astăzi aproape uitat, a rodit – notează filologul clujean – în scrieri ce „au, în multe privințe, semnificația unui pionierat" (p. 122). Filologul Grigore Crețu (1848-1919) este, pe urmele miticului Ulise, un descoperitor de manuscrise extrem de prețioase în a reflecta edificiile scris românesc din etapele premergătoare modernității: *Codicele voronețean* și *Codicele Bratul* (p. 124). Savantului Moses Gaster, editor al mai multor vechi scrieri românești ale căror eșantioane au fost grupate în binecunoscuta *Chrestomație română* (1891), Eugen Pavel îi atribuie meritul de a fi creat „o veritabilă panoramă a literaturii române vechi", o capodoperă care „a constituit, decenii la rând, un instrument de lucru de neînlocuit pentru studierea monumentelor limbii române". Enciclopedismul lui Nicolae Drăganu (1884-1939), autor al unor „studii masive" și „bazate pe o documentație extrem de riguroasă" (p. 138) prilejuiește alcătuirea unui portret a cărui căldură de expresie se datorează, între altele, și faptului că, pentru „muzeistul" clujean, autor al *Istoriei literaturii române din Transilvania de la origini pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, „critica textuală a rămas o constantă a exegezelor sale" (p. 141). În conturarea personalității de filolog și istoric literar a marelui Iorga, creatorul de portret invocă fervoarea de întemeitor (p. 148), curiozitatea scormonitoare (p. 150), originalitatea și erudiția, ambele împletite cu patosul demonstrativ și cu „fantezia reproductivă" (p. 151). Filologului bucovinean Alexe Procopovici (1884-1946), îi este

[5] Se poate consulta și versiunea publicată în *Limba română*, anul LXI, 2012, nr. 3, iulie-septembrie, p. 373-379.

[6] Gheorghe Chivu, „Scrisul religios, componentă definitorie a culturii vechi românești", *Dacoromania*, anul XVII, 2012, nr. 1, p. 54-67.

BDD-R11 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

restaurată reputația de specialist de formație solidă, cu orizonturi largi (p. 166), „una din figurile memorabile ale școlii lingvistice clujene", un intelectual disciplinat, sobru, meticulos, ager și pasionat (p. 167). Activitatea romanistului și românistului Mario Roques (1875-1961) este concentrată în jurul contribuției aduse de acesta la elucidarea genezei *Paliei de la Orăștie*, iar portretul lui Ștefan Ciobanu (1883-1950) are ca axă „cheia de boltă a expozeului său istoric-literar", anume „situarea literaturii noastre vechi într-un cadru mai apropiat de literaturile popoarelor din jur" (p. 180). Galeria este încheiată cu tabloul dedicat lui Ștefan Pașca (1901-1957), un alt reprezentant al școlii filologice clujene, care întruchipează „tipul de cercetător împătimit al vechiului scris românesc, căruia i s-a dedicat cu multă acribie, în spiritul unei școli lingvistice de mare autoritate" (p. 196).

Atît medalioanele textologice cît și portretele de cărturari îl pun în lumină pe creatorul lor: un învățat deprins cu rigoarea, un filolog talentat, un continuator al vechilor maeștri. (Ioan MILICĂ)

Hélène Carles, *L'émergence de l'occitan pré-textuel. Analyse linguistique d'un corpus auvergnat (IXe-XIe siècles)*, Strasbourg, Éditions de linguistique et de philologie, 2011, 564p. O cercetare inedită a unui material paleografic și lingvistic din spațiul galoromanic pune în lumină fapte utile pentru atestarea în scris a occitanei dintr-o etapă pre-textuală, încadrată între secolele al IX-lea și al XI-lea. Lucrarea este structurată în opt părți. Prima parte, introductivă, are ca obiect prezentarea, în primul rînd, a metodei de analiză și, în al doilea rînd, a constituirii și creditării materialului de bază studiat. Consultarea empirică a materialului documentar a permis autoarei detectarea elementelor vernaculare în textele latine, fapt ce a fundamentat o analiză a acestuia organizată pe mai multe domenii ale limbii, precum onomastica, lexicul, morfologia, sintaxa și grafo-fonematica. În această parte introductivă se prezintă, de asemenea, date filologice și editoriale ale materialului de bază. Astfel, se indică patru surse principale: polipticul carolingian din Saint-Pierre-le-Vif de Sens de la Mauriac, cartulariile din Brioude și din Sauxillanges și fondurile de la catedrala din Clermont, datate între 755 și 1050. O prezentare exhaustivă a tradiției manuscrise și editoriale, inclusă în această parte, permite, de asemenea, o apreciere a prezenței elementelor vernaculare într-o fază pre-textuală în spațiul occitan. Cu rol de a orienta cititorul specializat, căruia i se adresează în mod deosebit lucrarea de față, se prezintă și subcapitolele în care se tratează aspecte privitoare la inventarul documentelor, metoda de analiză (lexicografică, critică și emendare, etimologizare și identificare toponimică), problema validității cartulariilor și a copiilor tîrzii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea din perspectiva lingvisticii și a sociolingvisticii diacronice.

Partea a doua cuprinde un vast inventar analitic lexicografic. Partea a treia este dedicată studiului elementelor toponimice, urmînd taxonomia lui J. P. Chambon din lucrarea „Sur le système latin de dénomination des localités (toponymie de la Gaule)", *Revue de Linguistique Romane* 66 (2002), 119-129, în toponime „détoponymiques", „déanthroponymiques", „déthéonymiques" și „délexicaux". Prima subdiviziune include formele derivate în *–ate*, cele de origine pre-latină și occitană; a doua conține formele prin translație (fără marcator); a treia pe cele derivate prin sufixare (cu marcator); a patra categorie nu distinge o divizare a formelor, iar cea de-a cincea include formele fără articol, cele din epoca occitană pre-textuală articulate, cele derivate prin sufixare și compunere.

În partea a patra, care tratează unitățile lexicale occitane din inventarul analizat, se urmărește în principal clarificarea aspectelor legate de trăsăturile grafematice vernaculare ale unităților lexematice occitane. Analiza unităților lexicale se realizează, cu precădere, pe baza

BDD-R11 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)